

УДК 378:004+81'243(575.2)
DOI: 10.36979/1694-500X-2025-25-6-66-69

ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ МНОГОЯЗЫЧНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ В КЫРГЫЗСТАНЕ

С.М. Атабаева

Аннотация. Анализируются процессы формирования многоязычной компетенции у студентов Кыргызстана. Рассматриваются теоретические подходы, методологические основания, эмпирические данные, а также результаты внедрения инновационных образовательных стратегий. Результаты основаны на анализе национальных и международных проектов, данных министерств, университетов и научных исследований. Широко обсуждалась важность многоязычного образования в условиях глобализации и цифровизации общества.

Ключевые слова: многоязычная компетенция; языковое погружение; языковая компетентность; взаимодействие культур; культурная идентичность; культурное многообразие; когнитивные способности; академическая мобильность и цифровизация.

КЫРГЫЗСТАНДЫН ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЛАРЫНЫН СТУДЕНТТЕРИНИН КӨП ТИЛДҮҮЛҮК БОЮНЧА КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН КАЛЫПТАНДЫРУУНУН НЕГИЗДЕРИ

С.М. Атабаева

Аннотация. Макалада Кыргызстандын студенттеринин көп тилдүү компетенттүүлүгүн калыптандыруу процесстери талдоого алынды. Теориялык ыкмалар, методологиялык негиздер, эмпирикалык маалыматтар, инновациялык билим берүү стратегияларын ишке ашыруунун натыйжалары каралды. Жыйынтыктар улуттук жана эл аралык долбоорлордун анализине, министрликтердин, университеттердин маалыматтарына жана илимий изилдөөлөргө негизделди. Коомдун ааламдашуу жана санариптештирүү шартында көп тилдүү билим берүүнүн маанилүүлүгү кеңири берилди.

Түйүндүү сөздөр: көп тилдүү компетенттүүлүк; тилге чөмүлүү; тил компетенттүүлүгү; маданияттардын өз ара аракеттенүүсү; маданий иденттүүлүк; маданий көп түрдүүлүк; когнитивдик жөндөмдөр; академиялык мобилдүүлүк жана санариптештирүү.

FUNDAMENTALS OF DEVELOPING MULTILINGUAL COMPETENCE AMONG STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN KYRGYZSTAN

S.M. Atabaeva

Abstract. The article analyzes the process of developing multilingual competence among students in Kyrgyzstan. It examines theoretical approaches, methodological foundations, and empirical data, along with the outcomes of implementing innovative educational strategies. The findings are based on analyses of national and international projects, as well as data from ministries, universities, and scientific research. The significance of multilingual education is discussed within the broader context of globalization and the digitalization of society.

Keywords: multilingual competence; language immersion; language competence; interaction of cultures; cultural identity; cultural diversity; cognitive abilities; academic mobility and digitalization.

Заманбап дүйнө бир нече тилди билүү деңгээлине, өзгөчө кесиптик жана академиялык мобилдүүлүк контекстинде жогорку талаптарды коюп жатат. Кыргыз Республикасы тилге бай жана маданий мурасы бар көп улуттуу мамлекет катары көп тилдүү билим берүүнүн багыттарын активдүү өнүктүрүүдө. Өлкөдө көп тилдүү программалардын саны көбөйүп, эл аралык долбоорлорго катышуу, билим берүү мейкиндигин санариптештирүү деңгээлинин жогорулап жаткандыгы даана байкалууда. Мындай шартта студенттердин көп тилдүү компетенттүүлүгүн өнүктүрүү жана билим берүү чөйрөсүндөгү мамлекеттик саясаттын стратегиялык маанилүү экендиги талашсыз. Бул тенденция акырындык менен Кыргызстанда иш алып барып жаткан жогорку окуу жайларында төмөнкү ыкмалар аркылуу иш-жүзүнө ашырылууда:

- практикага багытталган тилди билүүнү камсыздоочу компетенттүүлүккө негизделген мамиле;
- сүйлөө активдүүлүгүнө багытталган коммуникациялык мамиле;
- маданияттар аралык аң-сезимди түзүүчү маданий мамиле.

Ал эми бул ыкмаларды колдонууда санарип технологиялары, анын ичинде Google Meet, Microsoft Teams, Zoom ж. б. программалар онлайн долбоорлорго катышууда зор роль ойноодо.

Илимий макаланын чегинде бул маселе боюнча акыркы 14 жылда Кыргызстан басып өткөн жолунда кесиптик жогорку билим берүүнүн билим берүү уюмдарынын көрсөткүчтөрү тууралуу Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитетинин маалыматтарына таянып, төмөнкүдөй аналитикалык материал даярдадым (1-таблица). Тактай кетчү нерсе, кесиптик жогорку билим берүүнүн билим берүү уюмдарына юридикалык жак статусуна ээ болгон жана жогорку кесиптик билим берүүнүн кесиптик билим берүү программаларын ишке ашыруучу уюмдар кирет. Алардын арасында академиялар, университеттер, консерваториялар жана институттар бар. Жогорку кесиптик билим берүүнүн билим берүү уюмдарында филиалдар, факультеттер, кафедралар, даярдоо бөлүмдөрү, илимий лабораториялар, докторантура, аспирантура жана башка түзүмдүк бөлүмдөр да болушу мүмкүн.

1-таблицада көрүнүп тургандай, кесиптик жогорку билим берүү уюмдарынын саны 5 жылдын ичинде 83 %га, студенттердин саны – 72 %га өскөн.

Эгерде Кыргызстандын жогорку окуу жайларында окуп жаткан студенттердин улуту боюнча санын карасак, төмөнкүдөй абалды көрүүгө болот (1-сүрөт).

Диаграммадан өзбек студенттеринин санынын өскөндүгүн, ал эми орус жана казак студенттеринин санынын ылдыйлаганын көрүүгө болот. Демек, жогорку окуу жайларда бул тенденцияны эске алуу менен өздөрүнүн стратегиясына тактоолорду киргизүү зарыл деген пикирди айтмакчымын.

Бул маселе тууралуу М.Дж. Тагаев “Тилдердин жана маданияттардын диалогу” аттуу эмгегинде “...адамдын аң-сезими дайыма дүйнөнүн күзгүдөй элеси эмес, аны курчап турган дүйнөнүн фактыларын жана окуяларын улуттук-маданий интерпретациялоонун натыйжасы болгон концепция аркылуу этникалык жактан багытталган. Ошентип, кыргыз тилиндеги түшүнүк спектрдин белгилүү бир түсү менен гана байланышпастан, кыргыз дүйнө таануусунун өзгөчөлүгүн чагылдырган улуттук маданий бирикмелердин бүтүндөй спектрин камтыйт”, – деп баса белгилеген [1].

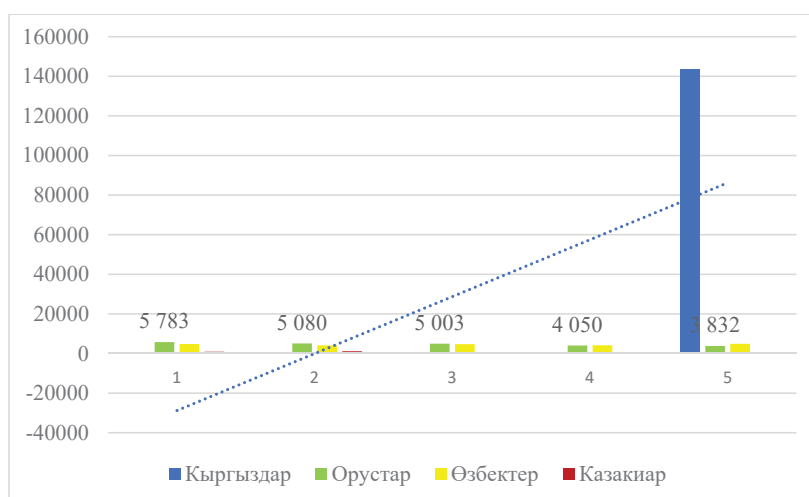
Бул маселенин тереңирээк изилдөө максатында акыркы 14 жылда Кыргызстанда көп тилдүү билим берүү абалын талдап чыктым (2-таблица).

2-таблицада көрүнүп тургандай, көп тилдүү билим берген уюмдардын саны кыргыз-орус багытында билим берген уюмдардын саны 14 жылда 60 %га өссө, кыргыз-өзбек уюмдары – 1,05 эсе, кыргыз-тажик көп тилдүү билим берген уюмдары 2,5 көбөйгөн. Кийинки учурда 2 гана тил эмес, 3, кээде 4 тилде билим берүүнү коомчулук талап кылууда. Мисалы, 2010-жылы кыргыз-өзбек-орус тилдеринде билим берген уюмдардын саны 11 болсо, 2024-жылы бул көрсөткүч 7 эсе өсүп 77ге жеткен. 2023-жылдан бери кыргыз-орус-өзбек-тажик тилдеринде билим берүү суроо-талап жаратууда.

Көп тилдүү билим берүү бир эле учурда мамлекеттик, расмий жана бир чет тилди өздөштүрүү мүмкүнчүлүгүн берээрин, ошондой эле коомдо

1-таблица – Кыргызстанда иш алып барып жаткан кесиптик жогорку билим берүү уюмдарынын көрсөткүчтөрү

Көрсөткүчтөр	2018	2019	2020	2021	2022
Кесиптик жогорку билим берүү уюмдарынын саны, анын ичинен	51	55	57	60	61
мамлекеттик	34	38	40	42	43
жеке менчик	17	17	17	18	18
Студенттердин саны, адам	164 585	183 778	214 157	230 206	227 582
Студенттердин улуту, алардын ичинен кыргыздар	130 325	133 949	137 452	137 198	143 821
орустар	5 783	5 080	5 003	4 050	3 832
өзбектер	4 817	4 130	4 747	4 208	4 900
казактар	916	1 152	724	744	669

1-сүрөт – Кыргыз Республикасынын жогорку окуу жайларында окуп жаткан студенттердин улуту боюнча маалымат, адам

2-таблица – Кыргыз Республикасында 2010–2024-жылдары көп тилдүү билим берген уюмдар тууралуу маалымат [2]

Көрсөткүчтөр	2010	2015	2020	2024
Эки же андан көп тилде окутуучу уюмдардын саны, анын ичинде Кыргыз-орус	349	369	484	576
Кыргыз-өзбек	53	54	48	56
Кыргыз-тажик	2	3	2	5
Кыргыз-орус-англис	0	0	0	4
Кыргыз-өзбек-орус	11	43	50	77
Кыргыз-орус-өзбек-тажик	0	0	1	2

ынтымакты жаратып, улуттар аралык баарлашуу маданиятын жогорулатып, мунун баары улуттар аралык мамилелерди бекемдээрин Кыргызстандын коомчулугу түшүнүп калды деген пикирдемин. Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин маалыматына ылайык, өлкөнүн университеттеринде көп тилдүү программалардын саны 43 %га өстү. Кыргыз-Орус Славян университети жана Кыргыз-Түрк университети орус, англис жана түрк тилдеринде курстарды активдүү киргизип жаткандыгын көрүүгө болот. Кыргызстанда иш алып барып жаткан университеттерди студенттик академиялык мобилдүүлүктүн деңгээли да акырындап өсүүдө.

А. Стоянова, М. Глушкова, В. Булатова өздөрүнүн илимий эмгегинде “Университеттин көп тилдүү тил саясаты коомдук-саясий жана экономикалык факторлор менен (көп тилдүүлүк эмгек рыногунун керектөөлөрү жана экономикалык пайда менен тыгыз байланышта), академиялык салттар жана жеке жана педагогикалык факторлор менен аныкталат. Көп тилдүү университеттерге параллелдүү бир нече тилде курстарды жүргүзүү үчүн жетиштүү финансылык эркиндик берилиши керек, тандемдик окутууну, командада иштөөнү жана тил жана тилдик эмес предметтердин мугалимдеринин предмети биргелешип үйрөнүүсүн камсыз кылуу керек, ал эми университеттер кандайдыр бир деңгээлде жалпы жана атайын курстарда студенттер менен окутуучуларга алардын тилдерин үйрөнүүдө колдоо көрсөтө алат”, – деп белгилешкен [3].

Акыркы мезгилде эл аралык документтердин санынын өсүшү билим берүү максаттарына улам көбүрөөк маани берүүдө. Бул документтерге ылайык, билим берүү академиялык же техникалык даярдыкты камсыз кылуу үчүн гана эмес, ошондой эле толеранттуулук сыяктуу дөөлөттөрдү каныктыруу, эл аралык жана коомчулук аралык шайкештикке умтулуу үчүн зарыл. Мындай талаптар өзүнүн курамында улуттук азчылыктар бар болгон мамлекеттерге өзгөчө жоопкерчиликти жүктөөрү айдан ачык. Бул мамлекеттерде топтор этностор аралык бирге жашоо жана ынтымак маселеси алардын ички стабилдүүлүгү үчүн маанилүү болуп саналат [4].

Кыргызстанда көп тилдүү билим берүү идеясын активдүү жайылтуу, эки тилдүү

программаларды иштеп чыгуу, эл аралык долбоорлорго катышуу, билим берүү чөйрөсүн санариптештирүү жана окутуунун заманбап ыкмаларын киргизүү студенттерде көп тилдүү компетенттүүлүктүн калыптанышына жагымдуу шарттарды түзөт. Ааламдашуу жана өсүп жаткан маданияттар аралык интеграция шартында бир нече тилди билүү келечектеги адистер үчүн маанилүү атаандаштык артыкчылыкка айланууда деген ойдомун.

Көп тилдүү, көп маданияттуу билим берүү менен коомдогу ынтымакты бекемдеп, улут аралык баарлашуу маданиятын өнүктүрүү ар түрдүүлүккө өбөлгө түзүп, өлкөдө чыр чагактардын алдын алууга болот. Бул милдетти орундатуу үчүн колдонуудагы билим берүү стандарттарын жана программаларын кайра карап иштеп чыгып, жаңы окуу китептерди, окуу-усулдук колдонмолорду ж. б. у. с. иштеп чыгуу талап кылынат [5].

Бул процессте билим берүү орчундуу мааниге ээ. Улуттук маданиятты сактап, маданият аралык катнаштарга, өз ара түшүнүккө, жарандык шайкештикти калыптандырууга өбөлгө түзүү менен келечекте студенттердин зарыл көндүмдөрүн өнүктүрүү жагын колго алуу өтө маанилүү деп эсептейм.

Поступила: 12.05.2025;

рецензирована: 26.05.2025; принята: 28.05.2025.

Адабияттар

1. Тагаев М.Дж. Диалог языков и культуры (на материале функционирования и взаимодействия культурно-языковых пространств кыргызского и русского языков) / М.Дж. Тагаев. Бишкек, 2015. 90-б.
2. Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитети. Статистикалык топтом “Билим берүү жана илим” 2018–2022-жж. Бишкек, 2023. 141-б.
3. Стоянова А. Вопросы многоязычного образования: Ключевые аспекты многоязычного и поликультурного образования: хрестоматия / А. Стоянова, М. Глушкова, В. Булатова. Бишкек, 2020. 497-б.
4. Улуттук азчылыктардын билимге укуктары жөнүндө Гаага сунуштары жана түшүндүрмө каты. 1996. 18-б.
5. Көп тилдүү билим берүү боюнча туруктуу программаны кантип иштеп чыгып, жайылтуу керек. Бишкек, 2017. 5-б.